

TÁRSADALOMRAJZ.

Szellemlátók.

Kik volnának mások, mint a szegény színehagyott gölön-
csérek, akik abba a néhány krajcáros tálba, tányérba gyúrnák
bele minden erejüket, egészségüket, akik egész életüket ott töl-
tik el a lakószobául is szolgáló alacsony műhely nedves leve-
gőjében, az ólommázás edények mérges gőzében, mely előbb
csak a torkot kaparja, marja, de azután elálmosító, kábító ne-
héz szaga, ereje éveken keresztül át-meg átjárja egész testö-
ket, minden porcikájokat és agyukra nehézkedvén, színtelenné,
gyengévé, beteggé, *szellemlátóvá* teszi őket. Nagy ára van en-
nek a szellemlátásnak, mert a szenvedések és kínok őrzítő gye-
hennájába viszik bele az égetőkemencék ijésztően lobogó tüze-
ből kikelt szellemek azokat, akiknek megjelennek, hogy aztán
magukkal vigyék a megsemmisülés örök sötétségébe.

Hosszú szomorú az út, amíg a gölöncsérek a szellemlátás-
hoz elérnek: amilyen síma, szép virágos, hívogató a kezdetén,
olyan göröngyös, kietlen, rémes a végén.

Amikor az inas először rugdossa a korongot, hogy tanító-
mestere serkentő szavai szerint arany csöpögjön a talpából, te-
hát mikor elindul kenyérkereső útjára, mester és inas vajjon
gondol-e arra, hogy ez az aranyat ígérő út sok szorgalom, szép,
értékes, hűséges munka után is legtöbbször az inséghez és
ahhoz a nagy betegséghez vezet, melyet *ólommérgezésnek* ne-
veznek, amiből aki szerencsésen kerül is ki, annak is a szen-
vedések hosszú sorozatát kell átélnie.

Ez a kínzó méreg a mázban van, amellyel a sok munká-
val és ügyességgel elkészített edényeiket mázolják színesre,
szépítik meg a tálások. Valahányszor a mázhoz nyúlnak, mind-
annyiszor magukba szívják a szervezetre annyira káros ólom-
mérget. Akkor is, ha szárazon törik, mérik, akkor is, ha vízzel
keverve őrlik, mert a vizes máz, ha megszárad, éppen úgy száll
söprés, porolás alkalmával, mint por alakjában. A beszívott
ólom a gyomron és tüdön által a szervezetbe jut, napról-napra,
hónapról-hónapra, évről-évre, lassan, apródonként, alig észre-
vehetően. Fel se tűnik ez munkaközben. Azt is megszokják,
hogy mikor azokat a szép kék virágokat írják az edényre és
az íróka csöve bedugul, szájba veszik, hogy kifújják belőle az
összesűrűsödött festéket. Pedig minden szájbavételkor marad
a száj szélén, a fogakon, nyelven egy kevés az ólmos festékből,

mitől azután a fog megfeketedik, a száj szagos lesz. Ezek már az első jelenségek arra nézve, hogy az ólomméreg megkezdte lassú, de annál biztosabb romboló munkáját. Aztán jön a mázkólika; erős bélgörcsök kínozzák izzadásig a szegény cse-repeseket, kik ha meg is döbbennek az első pillanatra tőle, mintha nem akarnák elhinni, tudni a valót, — hiszen olyan gyászos az reájuk, — gyomorrontásnak magyarázzák, hát isznak orvosságul pálinkát, meg rumot. Dehogyan sejtik, hogy olajat öntöttek a tűzre, ami ha elmulasztja is rövid időre a fájdalmat, annál nagyobb erővel hozza vissza. Ha a fájdalom megszűnik is, a betegség halad a maga útján. Halványodnak, soványodnak, étvágy hiányában táplálkozni se tudnak, rossz kedvűek és annyira gyengék, hogy két kezük csak úgy reszket. Ezt a gyengeséget már restelik; nem hagyják el magukat; amint egy kicsit jobban vannak, dologba fognak és sehogy se tudják elgondolni, mitől dagad meg lábuk bokában, mikor semmi bajuk sincs.

A szomorú valóság azonban egyre ijesztőbben jelentkezik. Egyszer erős hasmenés, másszor erős szorulás támadja, erőlteti őket, a hasuk kőkemény lesz. Mindezekhez járul, hogy annyira fáznak, majd belebújnak az égő kemencébe.

A vér elvezeti, elviszi a mérget az izmokba. A feszítő izmok megbénulnak, elsorvadnak, a kézfejek elcsökevényesednek, ahogy mondják: *kacska kezűek*, nyomorékok lesznek. Bizony gyógyításra is soká javulnak annyira, hogy használni tudják kezöket.

De nem is igen gondolhatnak gyógykezelésre ezek a pénztelen, nincstelen, nyomorult emberek. Szegény ember nem szaladhat mindjárt orvoshoz. Aztán csalogató a betegség is, mely legtöbbször magától elmúlik egy időre s az orvoslás marad máskorra, későbbre. Elhanyagolódik a betegség, mert hibás vélekedés szerint szegényen a kórházba menni, hová csak koldusok, elesettek kerülnek. Az is lehet, hogy attól való féltőkben, mert ott végezik be szomorú életüket legtöbbször.

Aki elmegy is az orvoshoz, azt is visszaviszi a megélhetés gondja mihamarabb a műhelybe, hol ismét az ólom hatalmába kerül.

Míg így húzzák, halasztják a gyógyítást, addig a beszívott ólompor, most már ólommérgezés, elér az idegrendszer központjába, az agyba is; megszállja, ólomnál is nagyobb súlylallyal nyomja, finom rendjében rendetlenséget okoz, megbontja, szellemekkel népesíti meg. Mert attól kezdve, hogy a méreg

ismét elkezd munkáját, aludni nem tudnak; a sötétben félnek: minden tárgyat rémalaknak látnak. Ha még a rémképek eltűnnek, helyükbe a hosszú ideig tartó gyomorgörcsök ülnek. Mielőtt behunyják szemüket, szörnyű látásaik vannak, melyek közül bizonyos alakok mind sűrűbben jelennek meg, míg végre a legborzasztóbb megmarad, állandósul, hogy a kimerültség elgyötörje áldozatát. Akik keresztül mennek e kínokon, azt mondják, hogy a görcsök fájdalmában, meg a szörnyek látásában átélt szenvedéseik égetők, mint a gyeheenna, kíznók, mint a pokol gyötrelmei. E keserves kínokban fetrengőknek a fekete halál sem ijesztő rém, hanem óhajtván várt megváltó.

*

Keressük fel e szerencsétlen életkörülmények közé került szellemlátókat otthonukban, látásaik idején. Mert nemcsak a kórház lázas éjszakáin jelennek meg e túlvilági rémek, hanem szelídebb alakban hamarabb is, leginkább akkor, mikor a mázas edényt tüzelik.

Barátságtalan, nedves, hideg időben, sötét este megyünk a város északi szélén lévő fehér tálások telepére. Mire a Molnár András tálás házához érünk, egészen elfáradunk a síkos, csúszós járdákon.

Még csak egy kormos csillagot se látni az égen, olyan sötét van itt a külső részen. A kapu előtti agyagcsomó — tálások siltje — se vehető észre.

A pitarból kiszűrődő kevés világosságnál látszanak a széles eresz alatti polcok, telerakva égetett és égetetlen edényekkel, az eresz végében a felhasogatott tüzelőfa.

A pitar közepén áll az égetőkemence, a katlan, mint valami nagy hasú fekete bálvány, mely ezer szemből néz, vigyorg a szélén körülrakott téglák nyílásai és az edényt borító kormos cserépdarabok közül. Alul két átellenes oldalon lévő szájában pattogva ég a tűz; kísérteties világánál látni a közeli szomszédos cserepeseket, akik szokás szerint eljöttek beszélgetni, a tüzelés unalmát megosztani. Reggel óta ég az edény másodsorra, tálás nyelven mondva: *mázzára*. Nem valami bízalomgerjesztők kajla kalapjokban, sáros dolgozó ruhájokban, agyarukon az elmaradhatatlan kurtaszárú pipával az itt-ott meghúzódo, melegedő, beszélgető tálások, amint sötét alakjuk megvilágítódik, pedig aki ismeri őket, tudja, milyen szelíd, jámbor emberek valamennyien, áldozatai ennek a körülült izzó edénnyel telt katlannak. Öreg alig van közöttük kettő-három, középidéjük, meg egészen fiatalok. Molnár András, a mester,

forgolódik a katlan körül, éteti, tömi a bálványt. A többi szem is a tűzön van: *nézik az edény tüzeit*. Minthogy a tálasnak semmiféle fokmérője sincs arra a célra, hogy meddig tüzeljen, hanem a tűz színéről tudja meg, mikor mennyire van a tüzelés.

Későn van már, de éppen jókor ahoz, hogy vélekedéseket a látományokról meghallgassuk. Élénken vitatták a mesterség veszedelmes voltát. Most fejezi be Patócs bácsi egyedül igaznak vélt tapasztalatát. Szabadjára eresztett hangjával az érdeklődést kierőszakolja:

— Piros pünkösöd napján lesz harminchárom esztendeje, — innen számít mindent az öreg — mióta magam kezére dolgozok, hát én tudom. Én nálam csak az Isten tudja jobban, kimeröm mondani a világ piacán! Mer én annak hittem mindég, amit a két szömöm látott, két fülem hallott, két kezem mögfogott. De ha nem hálnánk az edényökkel, nem lönne sömmi baj se. Most is, hogy zsongélt edényt mázoltam, ha bemék az ajtón, mintha négy embör mögfogna egy ponyvát, oszt úgy nyomná rám azt a büdösségöt, csak úgy tátogok . . .

— A régiék is bent háltak az edénnyel József bácsi, mégis kibírták, — veti ellen Molnár András.

— Hát az mitől van, — szólal meg félénken a sarokban egy fiatalabb, kit vallásosságáról ismernek, — hogy olyan különöseket álmodik az embör. Az éccaka is azt álmodtam, mint-ha halotthoz mentem volna. Ahogy a küszöbön belépök, egy szent nő feküdt kiterítve tiszta fehérben, körülállták fehér lányok, — angyalok voltak — de szárnyukat nem láttam. Köztük volt Jézus Urunk is, mintahogy le van festve, fehér lepel rajta. Az angyalok hajlongtak előtte. Mikor mögláttam a Jézust, elkezdtem hajtani hangosan: Hiszöm a föltámadást! Van föltámadás!! Jaj de furesa is vót édös jó Istenöm! (titokban keresztet vet magára.)

Nem szól senki se, látszik, hogy mindnyájan ebben a hitben vannak.

Molnár András zavarta meg az áhítatos csendet; a tüzet igazította, miközben cinikusan vágja oda:

— Nő aludj: nem álmodsz!

Nem a mondásban, a hangban volt valami bántó, amitől a fiatal ember még jobban behúzódott a sarokba, bánta, hogy beszélt. A többiek is megéreztek lesajnálását, különböző sajátos mozdulataik árulták el, hogy mellette akarnak szólani, de megelőzte őket egy 50–55 év körüli nagy, erős ember, ki már belefogott azon komolyan:

— Hát én nem álmodtam, de valóságosan mögtörtént velem, amit elakarok mondani. Olyan igaz, mintahogy Némöth János a nevem.

— Most lösz esztendeje karácsony hetibe, hogy elmöntem tüzelni segíteni a mestörömhöz. Éjfélig én tüzeltem, azután ű kelt föl folytatni. Váltig mondta: „né mőnjék kend haza,“ de én csak elindultam, nem félök én. Pénzt se hordok magammal. Mégis, mikor elköszöntem, magamhoz vöttem egy pofázó fát, (a leghosszabb tüzelőfát hívják így). „Most mén kend, mikor boszorkányok járnak?“ mondja a mestöröm a kapuban. Szóbeszédnek véltem. Elköszönök. Mék, möndögölök, szödöm a lábom egyiket a másik után. Ilyen irgalmatlan sötét volt, mint most. Egyszer hallom, hogy üti a tizenkettőt a templom tornyában. A Szentösi utcán möntem. Mintha kopogna valaki utánam, de nem emböri kopogás. Hátranézök, hát uramfia! majd sóbálvánnyá váltam: az ördög vót a hátam mögött. A két szöme úgy égött, mint a parázs, a nyelve kilógott egészen a mellére, két szarva is volt. A lába is lóláb, hosszú farkával csak úgy csapkodta. Elkezdtem szaladni, ű is utánam, mindig a sarkamban volt, (itt nagyott lélegzett Németh János, mintha megint kifáradt volna). Egy-kettőre hazaértem, annyira szaladtam. Szöröncsére a kapu nyitva volt. Mikor becsaptam magam után, nem mertem hátra-nézni, hanem be, egyenesen a konyhába. Itt már észrevöttem, hogy nem jött be a kis kapun. Bemöntem a házba, de nem tudtam szóhoz jutni. Másnap mondtam el, mi történt velem.

Megint Molnár András kötekedett. Úgy látszik, ő a hitetlen egyedül, mert mintha neki beszélnének, őt igyekeznek meggyőzni. Hogy pipájára parazsat tett, sunyin nevetve mondta:

— Mese ez bátya! Jól tud képzelődni, ha maga van.

— Hát én nem voltam magam, mer Pál bácsi is mögmondhatja — mutat rá az öreg Szabóra a hirtelen megszólaló Tokodi, egy nagyon vézna ember, kit *szűnyog* Tokodinak hívnak találóan. Pál bácsiéknál tüzeltünk az öreg Szilajjal. Mikor kiégött az edény, föltapasztottuk, léfeküdtünk, elaludtunk. Egy idő múlva felkeltem, kimöntem kisebb dolgomra, de csak a könyöklőnél álltam meg. Hódvilág volt. Az istálló ajtó mellé néztem, ahol egy fekete foltot vettem észre. Amint jobban nézöm, merően, mindég nagyobb lett, emberi alakká fejlődött ki és egyszercsak ott állott előttem. Ha rajzolni tudnék, le is tudnám rajzolni, hogy állott szétterpesztett lábbal és lefele nyújtott merev karokkal. Magyar nadrág rajta, lajbi, borjúsájú

ing, mezitláb, hajadon fővel. Nem olyan embör, aki lop. Viszszaszaladtam. Az öreg Szilajt felköltöttem.

— Lajos bácsi! gyűjjön ki, egy ember van kint.

— Fene van ott, csak képzelődöl.

— De ott van!! — Elbeszélem a dolgot. Kijött velem. Elmönt az istálló ajtóhoz: hát egy tuskó volt ott. Azóta ha elfújják a lámpát, sokféle alakot látok.

— Bizony tuskó, öcsém — röhögött rá diadalmasan Molnár András — nem is szellem.

De erre már az öreg Szabó is előlép; ahogy a katlan tüze rávilágít, olyan könnyűnek, szellemszerűnek látszik, mint egy álombeli öreg ember. Csupa fehér a haja, ingben, gatyában áll.

— Ide hallgass András!

Mindnyájan odanéznek tisztelettel és bizakodással, igazságuk szószólójára. Még belekezdett mondókájába a nyájas beszédű öreg, behallatszott a sűrű eső esése.

— Így András tájékán volt, ebben az időben, mint most. Az eső is éppen így esött. Tüzelgetők. A gyerekek (a fiai) a műhelybe feküdtek, úgy volt, hogy éjjel után űk kelnek föl. Éjjel tájon lehetett az idő, — mögjegyzöm, félni, sohse féltem — mondom, úgy éjjel tájon odafordulok a katlan szájához, hogy majd tőszök a tűzre, de úgy hátratekintöttem először a pitarajtó felé, mert így nyitva volt, mint most ez, hát ott áll egy ősz öreg embör, szürkankóba, beljebb kerülve mondja szelíden, barátságosan: „minek nyitottátok ki az ajtót, de nagy bajt csináltatok magatoknak,“ így csóválta a fejét — mutatja — könnyű ősz haja is leböngött, mer a fején nem volt kalap, hanem a kezibe bot. Isten Jézus uccse igaz! Möghült bennem a vér, nem tudtam én szólni sömmit sē. Éccör gyün a katlan felé, a kémény alá, oszt szépen emelkedik fölfele, mint az edény gőze s eltűnt a kémény lyukon. Ekkor úgy mögijedtem, hogy nem mertem egy darabig éccaka magam fönt lönni. Erre én rá merek esküdni, olyan igaz.

— Szellembe nem hiszök! — száll az öreggel szembe Molnár András. Én se máma tüzelök először, mért nem látok hát én is!

Hogy nem tudták vele elhitetni, amit mindnyájan láttak két szemökkel, olyan dünnögve formán hagyták magára. Éjféltre is járt az idő, hát fölkerelkedtek egy szívvel lélekkel.

Molnár András elgondolkozott, nézett a tűzbe. Hangosan mondta magának: szellem . . . Egymást bolondítják . . . Rázogatta a fejét, hogy nem hiheti.

Csendesen hallatszott kívülről az eső hullása, idebent a tűz pattogása.

A magára maradt Molnár András egy tuskóra ült, pipált, úgy nézte a tüzet, mely *fehéren* égett. Álmoság ereszkedett rá; hogy eloszlassa, felállott, megdugta a katlant, tűzelt alá erősen. Bőgve égett a tűz, hevé eggyé vált az edények hevességével, áttüzesedett az egész katlan. A katlant fedő cserepek csücskin kihajtottak a sárga mázvirágok, majd gyöngyszemenként csüngve egymáson, a tűz hevétől sárga színük pirosra virított ki. Az egész katlan egy tűz: *lángban van az edény*. Hegyes lángnyelvek csapnak ki a cserepek közül. A tűz ördöge nyelvel, veszedelmes nyalogatásától az edény fehér színe kormos, *bikás* lesz. Molnár András ijedten kapkod, az erős tüzet kihúzni.

Mielőtt az égő parázsból kihúzhatott volna, mérges kutyaugatás tereli el sürgős szándékától. Fogja a kutya, de nagyon — és Molnár András nem mer a pitarajtóból kijebb menni . . . Locsogást hall az udvaron . . . Mi lehet? . . . Bánthatta gyávasága, mert nagyobb bátorság okáért kezébe veszi a favágó baltát s úgy megy ki, de csak az eresz alá. Akkor látja, hogy egy rongyos, lucskos, nagy ember le s föl járkal az udvaron . . . A kutya fogja szüntelen . . . Molnár András csak áll és néz. Nem szól egyik sem. Háromszor-négyszer végig ment az udvaron a sárban, aztán eltűnt . . .

András mester szalad a kapuhoz: be van zárva; nézi a kutyát: alszik a fekhelyén.

Másnap megadással ujságolta Molnár András a tálasoknak, mint közös sorsuk részese:

— Az éccaka szellemet láttam . . .

*

Olyan gölöncsért keresve is alig találhatni, aki átvergődött ennek a betegségnek azon a nagy fokán, amikor a viziók, látományok annyira erősödnek, hogy kórházba kell szállítani őket. Mert akik ide bekerülnek, azokat a nyavalya úgy meggyötri, kínozza, hogy legtöbbször itt be is fejezik gyötrelmes életüket. Évtizedek alatt két gölöncsért ismertem, akik megszabadultak a biztosnak vélt halálból. Az egyik, Zvalinga István, a világháború után kapta meg az ólommérgezést. Elmondta, hogy tanítómesterét is ez vitte el a másvilágra. Félesztendeig dühöngött benne. Leesett keze-lába. Végül az álla is, nem tudta becsukni a száját, csurgott a nyála, a szeme fölakadt. Tömjénnel füstölték, de attól hányt. Egyszer úgy rájött a baj, hogy leverte a lázsafáról az edényt mind, pedig már fel volt

mázolva. Akkor lekötözték az ágyba, mert elpusztított volna mindent. Jajgatott, csak úgy rengett bele az egész ház. Aztán elcsendesedett végleg. A bábaasszony megmondta: nem jajgat tovább! Pár napra meg is halt.

Én is beleestem — folytatta beszédét — ebbe a csúf nyavalyába. A huszárdoktor három hétig nem tudta, mi a bajom. Vakbelet mondott. Egyszer ott vót nállunk, mikor rámgyütt a rángatógörcs. Mindjárt mondta, hogy mázkólika. Befelé a kórházba, parancsolta. Nem! — szoltam keményen; ha el köll pusztulni, itt pusztuljak el. Nem is montem.

A harctérön vótam mindég. Albániában. Eltévedtem az erdőben. Egy nagy fekete disznó gyün felém — ez vaddisznó! — csattogott az agyara. Lekapom a puskát, durr! belelűttem. Nem ártott neki, neköm ugrott. Sokáig birkóztam vele, míg agyonvertem a puskatusával. A háját a köpönyegbe pakoltam. Itthon olvasztottuk ki. Felesége örült a sok zsírnak.

Aztán mindig ütközetben voltam. Gyütt a gránát, srappel. Kiszaladtam az udvarba meztelen, a nagy hóba. Ott ébredtem föl. A hajórúl beleestem a tengörbe, elmerültem a mélységbe: egy nagy hal bekapta a fejem. Aztán fölmöntem egy nagy högyre, onnan hazaláttam. Kiabáltam: hordják be az edényt, esik az eső! Máskor: bekerítött a digó, elfogott. Elszöktem. Éccaka egy gunyhóba értem; egy darab sült tök volt az asztalon. Mögöttem. Mög vót mérgezve! Borzasztó kínokat állottam ki. Úgy fogtak hol hárman, hol négyen, mert a falat másztam kínomban. Hat hónapig tejet itattak velem, míg egy kicsit jobban löttem.

A másik gölöncsér, Bese János, így beszélt:

Hogy én miket láttam a kórházban, azt kéröm nem lehet elmondani élőszóval. De el sé hinnék. Akkora fejű emböröket láttam, mint egy malomkű. Aztán csupa tiszta fekete kutyák gyüttek rám, vót vagy százötven, mind rágt a kezem, lábom. Kiabáltam nagyon: Örzsi, zavard a kutyákat, mögösznek! Elzavarta. Akkor kiesapott a láng a katlanbúl, fölgújtotta a házat. Alig hogy ez mögvót, piros vérbe mosott Julis ángyó egy nagy teknyő ruhát. Azt kiabáltam: mind az én véröm! Ekkor fölrázták álmombúl, de a fájdalom mögént csak elnyomott. Akkor meg még bolondabbakat láttam: Az epörfa mindön ágán ült egy kígyó, úgy fűttak, mint egy ijedt macska. Aszongya édös anyám: szödjél fiam egy kis epröt. Hogy mönjek föl, mikor tele van kígyóval! Vödd élő a fakalapácsot, verd agyon őket! El kezdtem verni. Mind rám csavargózott,

tele löttem kígyóval. Mán végem van, gondoltam, hát el kezdtem sivalkodni: mögösz a kígyó!! A fiam hasogatta le rólam késsel, de a bőröm is érte a kés, mög is látszott pár hétig a helye. Aztán mindég tüzeltem. Ott várta Zsuzska a kis székön, még kiég. Éccör egyet bődült, odanézök, hát egy bornyú ül a kis székön, szép takarosán legyezgeti magát. Odavágtam hozzá egy törött kantát. Né bántsz, bögi a bornyú, itt a pénz a számba! Alátartom a markom, köpködté kifelé a pénzt. Mikor két marékkal kiköpött, egy nagyot pukkant: eltűnt. Gyűtt a borbély. Na, szomszéd, lészödöm a haját. Vöhetöd. Lélölök, elővöszi a borotvát, ollót, szépen körülkanyarítja a fejem bűrit, oszt lékapja a fejemről bűröstül. Ezt mán nem állottam ki fekve, kiugrottam az ágyból, úgy fogtak le, oszt visszafektettk. Annyira sajgott a fejem bűre, hogy kivert a hideglelés. Négy napig rázott, majd fölvetött az ágy. Aztán egy ócska fakulacsot akartam lehozni a padlásról. Föl is möntem, de elkezdött röcsögni-ropogni a pallás alattam, a pitar fölött leszakadt, igényöst a katlanba estem. A katlan gőze újfönt fölhajított. Így labdázott velem, még csak élet vót bennem. Aztán kiterítöttek a nagy házba. Gyün a pap, kántor, mög mindön cserepes. Na, fene, még eltemetnek. Mikor a göröngy hullott a koporsóra, el kezdtem ám dörömbölni kézzel, lábbal. Ekkor is úgy ráztak föl a kórházbeli társaim, hogy ne zavarogjak. Így mönt ez vagy két hónapig, míg annyira alábbhagyott, hogy hazagyühettem.

Kiss Lajos.

KÖNYVISMERTETÉSEK.

Helynévkutatás és nyelvészet.

(Megjegyzések egy könyv módszeréhez.)

1932-ben egy könyv jelent meg a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával „A nyugatmagyarországi német helységnevek” címmel. A könyv megjelenését már hosszú éveken át tartó erősen reklámizú beharangozás előzte meg, amely főleg a készülő műnek nagy politikai jelentőségét igyekezett kidomborítani. Érthető ezen előzmények után, hogy sokan bizonyos érdeklődéssel vették kezükbe Schwartz Elemérnek a könyvét, de a hozzáértők csalódottan tették újra felre... Közben a közszokásnak megfelelően sorra jelentek meg a legkülönbözőbb orgánumban a könyvről szóló dicséretiadások. A könyvről megjelent magyar rész-